

UDK 94(497.584-37Dubrovnik)“15“

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 5.4.2018.

Nikša Varezić
Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet
HR-21000 Split, Poljička cesta 35
nvarezić@ffst.hr

DUBROVAČKA REPUBLIKA I LEVANT U 16. STOLJEĆU: ALEKSANDRIJSKI SPOR

Sažetak

Dubrovačka Republika jedinstvena je pojava ne samo u povijesti istočnog Jadrana već i u širem mediteranskom kontekstu. Međunarodnu poziciju Dubrovnika tijekom stoljeća potrebno je razmatrati u kontekstu često vrlo zamršenih relacija i politika onih država čiji su dinamični međuodnosi, svaki na svoj način, doticali i oblikovali položaj Dubrovnika, podjednako unutar jadransko-mediteranskoga, kao i onoga geopolitičkog okvira, koji obuhvaća jugoistočnu Europu. Rad razmatra pozicije Dubrovačke Republike na Levantu unutar konteksta doista turbulentnog 16. stoljeća, kada je unatoč definiranim uvjetima koji su proizlazili iz dubrovačkoga vazalnog statusa unutar Osmanskog Carstva, trebalo ulagati dodatan diplomatski trud kako bi se održale krucijalno važne trgovačke pozicije na tom dijelu Mediterana narušene novom geopolitičkom konstelacijom 16. stoljeća.

Ključne riječi: Dubrovačka Republika, Osmansko Carstvo, Francuska, Aleksandrija, transkonfesionalna diplomacija, transimperijalni čimbenici

1. Uvod: Dubrovnik – sudionik srednjovjekovne »ekonomije svijeta«

Dubrovnik je još tijekom srednjovjekovlja predstavljao jednu od onih mediteranskih komuna koje su zahvaljujući povoljnom geopolitičkom položaju i vlastitoj snažnoj inicijativi obilježili glavne trendove koji su se odvijali na tome *moru svjetske ekonomije*.¹ Zbog prvotne inferiornosti kopnenog zaleđa, agilni utjecaj ovakvih gradskih društava osjećao se znatno dublje u unutrašnjosti od samih mediteranskih obala. Dubrovčani su, primjerice, svoje slavensko zaleđe u znatnoj mjeri podredili svojim ekonomskim interesima, pozicioniravši se kao gospodarski posrednik između jadranskoga i balkanskog tržišta.² Tu je činjenicu nevoljko morao poštovati ne samo balkanski svijet, koji je u međuvremenu tijekom srednjovjekovlja u političkom smislu osjetno dozreo, već i tadašnji dubrovački politički sizeren – Mletačka Republika – koja nije imala vlastitih balkanskih uporišta.³ Grad podno Srđa znao je potom maksimalno iskoristiti sve prednosti rubnog položaja unutar Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva

1 Za ekonomiju srednjovjekovnih gradova pogledati više u Braudel 1992^b: 96–155.

2 Više o tome u Dinić 1955: 1–109, Krekić 1980, Ćirković 1981: 41–69, Ćirković 1990: 15–26, Kovačević-Kojić 1990: 61–78.

3 O tome više u Foretić 1980^a: 81–95, Harris 2006: 43–59.

dobivši doista velike gospodarske, ali i političke povlastice. Iako će Dubrovčani sve do 1526. godine formalno priznavati hrvatsko-ugarsko vrhovništvo, zapravo već od 1358. dubrovačka autonomija dobivala je sve jasnije konture (Janeković Römer 2003: 64–141).

Trgovački ugovori koje su Dubrovčani sklopili tijekom druge polovice 12. stoljeća s najvažnijim lukama s obiju strana Jadrana pokazuju domete i pomorske potencijale dubrovačke trgovine. Ugovor s Pisom utoliko je važniji jer ne svjedoči samo o prodoru dubrovačke trgovine izvan jadranskog okvira već se jednom svojom odredbom spominje i dubrovačkih trgovaca na Levantu (Foretić 1980^a: 41–42). Kasniji trgovački ugovori postignuti s Venecijom 1232., između ostalog definiraju i propise koji reguliraju trgovanje *in partes ultramarinas*, što je svakako pretpostavljalo razmjenu u lukama Egipta i Sirije (Krekić 1956: 100). Budući da je mletačka fiskalna politika imala svrhu ukloniti na tako važnim trgovištima svake konkurencije mletačkim trgovcima, preduvjeti za potpuno ostvarenje dubrovačkih pomorskih potencijala ostvarit će se tek zbacivanjem mletačkog vrhovništva, tim više što su spomenute restrikcije istovremeno ograničavale i slobodan razvoj dubrovačkog brodarstva (Foretić 1980^a: 60–62). Samim time i prisutnost dubrovačkih trgovaca na Levantu znatnije je porastao tek u razdoblju nakon završetka mletačkog vrhovništva.

Iako je zauzećem Tripolija od mameluka 1289. proglašena papinska zabrana trgovanja s »nevjernicima« upućena svim kršćanima, s vremenom se percepcija muslimanskog istoka počela mijenjati. Tome su kumovali određeni čimbenici geopolitičke prirode kao i prijeka potreba za trgovačkom razmjenom, čija zabrana teško da je mogla dugoročno ustrajati na ideološkim principima. U skladu s tim, ali i stupnju ugroženosti kršćanskog zapada, jedan je dio islamskog Sredozemlja u očima kršćanskog zapada morao biti rehabilitiran. Tijekom prve polovice 14. stoljeća Sveta Stolica je zbog vojnog angažmana »za interese kršćanstva« omogućila Đenovljanima i Mlečanima privremenu slobodu trgovanja s egipatskim mamelučkim lukama. Papinska koncesija zapravo je predstavljala svojevrsnu reparaciju za vojni angažman koji su ovi poduzeli protiv maloazijskih Turaka zbog čega je došlo do prekida trgovine u egejskom bazenu (Carr 2015: 453–460). Zanimljivo je primijetiti kako partikularni interes, koji istovremeno nije nudio određeni angažman u svojstvu svojevrsne protuusluge za dobrobit *kršćanske republike*, tijekom te iste prve polovice 14. stoljeća nije se smatrao dovoljno dobrim razlogom takvom papinskom izuzeću. Primjerice, Rim domalo nije imao sluha udovoljiti Mlečanima na novi zahtjev za dodjelom istovjetnoga trgovačkog privilegija kojeg su ovi argumentirali tek jednostavnim navodom o nužnosti trgovine s (»nevjerničkim«) Levantom (Carr 2015: 458).

Iako su Dubrovčani trgovali u Aleksandriji još tijekom 13. stoljeća, promet s tom lukom, ali i ostalim levantinskim lukama, znatno je porastao nakon što je 1433. Bazelski koncil posebnim povlasticama (*Privilegium navigationis ad partes Orientis*) odobrio Dubrovčanima trgovanje s islamskim svijetom, odnosno s levantinskim lukama, zabranivši jedino trgovinu »zabranjenom robom« (Krekić 1956: 102–103). Tom prilikom zasigurno je uzeta u obzir činjenica specifičnoga geostrateškog smještaja samog Dubrovnika, međutim, potrebno je imati na umu da je malena Republika tijekom 15. stoljeća, suprotno praksi idućih stoljeća, pokazivala znatno izraženije

protuosmansko raspoloženje. Logistička potpora Dubrovčana u okviru tadašnjih različitih protuosmanskih inicijativa bila je vrlo važna (Krekić 1980: 11, Foretić 1980^a: 201–216).⁴ Ipak je to bilo razdoblje kad su se još uvijek polagale velike nade u zajedničku ofenzivu i uspjeh ujedinjenih kršćanskih snaga u potiskivanju Osmanlija s Balkana. Bazelski privilegij dodijeljen Dubrovčanima postao je model koji će prihvaćati svaki sljedeći papa, istodobno izazivajući nerijetko mrzovolju, ponajviše jadranskoga trgovačkog konkurenta – Venecije.

Podjednako kao što su to već učinili Mlečani, Đenovljani i Ankonitanci tijekom 15. stoljeća, Dubrovčani su također sklopili trgovačke ugovore s mamelučkim vladarima Egipta 1510. godine, čime su domalo izborili i pravo držanja svoga konzula u aleksandrijskoj luci (Vojnović 1912: 90). Dubrovački konzul u Aleksandriji imao je u svojoj nadležnosti i Tripoli u Siriji (Biegman 1967: 67). Izvještavajući 1516. ugarskoga kralja Vladislava II. o osvajanjima mamelučkih prostora na Levantu od osmanskog sultana Selima I., dubrovačka vlada pozivala se na izvješća dubrovačkih trgovaca i svoga konzula iz Aleksandrije.⁵ Uskoro su ustrajni Dubrovčani i od Visoke porte dobili suglasnost i privilegij koja im je posebnim fermanom 1519. potvrdila pravo držanja svoga konzula u Aleksandriji (Vojnović 1898: 100, 101, Popović 1973: 105).

2. Prilike na Sredozemlju 16. stoljeća

Upravo su francuska invazija u Italiji krajem 15. stoljeća, potom španjolska intervencija koja je uslijedila, otvorile sasvim novu epohu europske političke povijesti. Politički pragmatizam, odnosno načela realne politike, koja su tom prigodom došla do izražaja, profilirala su i potpuno novi, pragmatični stav prema Osmanlijama.⁶ Izvan političke arene, kalkulaciju prema Osmanlija pojačale su i ekonomske ambicije europskih trgovačkih velesila koje su u osmanskome tržištu vidjele velike mogućnosti (Partner 1997: 206). Francusko-habsburški sukob oko prevlasti na Apeninu olabavio je 1529. godine sklapanjem mira između Franje I. i Karla V., nakon čega više nije predstavljao prvorazredan politički problem. Kongresom u Bologni te iste godine potvrđen je poredak i prevlast carske politike na poluotoku. Ono što je preusmjerilo fokus europske politike bilo je Osmansko Carstvo Sulejmana Veličanstvenoga koje

4 Svakako treba spomenuti i geostratešku ulogu koju je Dubrovnik zauzimao u planovima na koncu nerealiziranoga protuosmanskog pohoda pape Pija II. (Lučić 1994: 25–46, Raukar 1997: 93–95).

5 "... ad nos misse Andrinopoli per Solimam magni Turci filium, gubernatorem Constantinopolis, de victoria sui patris, quam in Siria contra magnum Egipti soldanum ferebant consequutum. Nuper vero alterius epistole copiam de eadem victoria magni Turci, per hunc nuncium fideliter ab origine tralatam, mittimus ad prelibatam maiestatem vestram, plenum fidelitatis nostre officium erga illam ostensuri. Quam victoriam consul et mercatores nostri suis ad nos literis ab Alexandria missis confirmaverunt, et eundem Turcum Tripolim, Alepium, Damascum, magnas Sirie civitates, cepisse ferebunt." (Gelcich, Thallóczy 1887: br. 433. Pismo od 13. studenoga 1516.)

6 U geopolitičkoj konstelaciji prve polovice 16. stoljeća dogodilo se da je francuski vladar, koji se dičio titulom »Najkršćanskijeg Kralja« (*Rex Christinaissimus*), sklopio politički savez s osmanskim sultanom uperen protiv španjolskoga »Katoličkog Kralja«. Nadalje, političke intrige španjolskog i francuskog vladara, koje su imale izravne i široke odjeke na Apeninima, primorale su još krajem 15. stoljeća i samog papu Aleksandra VI. (1492. – 1503.) na razmišljanje o savezu s osmanskim sultanom u pokušaju suprotstavljanja francuskom kralju Karlu VIII., koji je namjeravao prodrijeti u Italiju i preoteti Napuljsko Kraljevstvo njegovim legalnim baštinicima, Aragoncima. Papa nije bio jedini talijanski vladar koji je kovao takve političke manevre. (Ricci 2013: 405–418). Usp. García Hernán 2012: 181–202.

je od trećeg desetljeća 16. stoljeća ofenzivno napredovalo prema središnjoj Europi, težeći ujedno i potpunoj pomorskoj dominaciji nad Sredozemljem.

Habsburško-osmansko rivalstvo tijekom prve polovice 16. stoljeća odmjeravalo je svoje snage na nekoliko fronta. Isprva, Osmansko Carstvo svu je svoju pozornost usmjerilo napredovanju prema srednjoj Europi i prijestolnici austrijskih Habsburgovaca pa su tim povodom pokrenute ofenzive tijekom 1529. i 1532. Međutim, one nisu rezultirale očekivanim uspjehom tako da je daljnje osmansko napredovanje na toj bojišnici zaustavljeno. Štoviše, dok je glavnina osmanskih snaga ratovala u Ugarskoj, habsburška mornarica ojačana prelaskom Andree Dorije iz francuskog tabora u španjolski, godine 1532. oduzela je Osmanlijama Patras i Koron na Peloponezu. Ovakav razvoj događaja nagnao je Visoku portu na promišljanje novih geopolitičkih smjernica, što je rezultiralo otvaranjem nove fronte u nadmetanju s Habsburgovcima. Želeći povratiti netom izgubljena pomorska uporišta, osmanski sultan je nastojao istovremeno izboriti konačnu prevagu na Mediteranu. No za ostvarenje tog cilja bilo je potrebno zagospodariti sjevernoafričkom obalom, gdje je španjolska kruna već prije imala svoja vojna uporišta (*presidios*). U tom nastojanju Osmanlije su pronašli strateškoga pomorskog partnera – sjevernoafričke gusare pod vodstvom Hajrudina Barbarose – koji će u nakani očuvanja svojih nesigurnih uzdužobalnih pozicija na tom dijelu Mediterana, u osmanskoj logistici steći potrebnu potporu u odnosu na nepouzđane sjevernoafričke plemenske elite (Gürkan 2010: 125–163). Takva konstelacija snaga unutar mediteranskoga geopolitičkog mozaika nagnala je osmanskog sultana na otvoreno svrstavanje uz bok španjolskog rivala, Francuske. Za Mletačku Republiku to je bila delikatna situacija jer je mletačka podrška kršćanskoj vojnoj koaliciji, koju je nastojao okupiti Pavao III., bila presudno važna. Ofenzivan stav Osmanlija koji je uslijedio nakon mletačkog odbijanja Sulejmanova poziva na formiranje združene francusko-osmansko-mletačke protušpanjolske inicijative, rezultirao je ugrožavanjem mletačkih posjeda na Peloponezu, što je naposljetku ipak primoralo Mlečane na pristajanje uz papinsko-habsburški tabor (Jačov 2001: 31). Sveta liga potpisana je u veljači 1538. pristupanjem pape, Karla V., austrijskog vladara te Venecije. Budući da se snaga *Serenissime* odražavala na talijansku politiku Karla V., španjolski kralj nije pokazao spremnost podržati mletačke pozicije na Peloponezu fokusirajući se ponajviše na jačanje vlastitih pozicija u sjevernoj Africi. Duboka pak upletenost Venecije u kopneno ratovanje i talijansku politiku tijekom prve polovice 16. stoljeća, odvlačila je njezinu pozornost od maksimalne usredotočenosti na održanje svoga položaja na Levantu, što je zasigurno pridonijelo činjenici da se 1540. odlučila na potpisivanje nepovoljnoga separatnog mira sa sultanom.⁷ Stiješnjenost između dvaju velikih carstava *Serenissimu* će sve više preusmjeravati politici izolacionizma. Karlo V. ovom će prigodom na zapadnom Mediteranu također doživjeti neuspjeh u pomorskom obračunu s Osmanlijama, a ni austrijski car neće bolje proći na kopnenom bojištu u Ugarskoj. Realna snaga Osmanlija, koja se očitovala u ovom razdoblju, relevantnim je faktorima kršćanskog Ponenta učinila veoma važnim geostrateški položaj Dubrovačke Republike. Naročito se to pokazalo evidentnim unutar globalnih interesa papinskog Rima i španjolskih Habsburgovaca.⁸

7 Mirovnim ugovorom iz 1540. godine Osmanlije su preuzeli gotovo sve mletačke posjede u Egeju pa tako i Malvaziju i Nauplij. Mletačkoj Republici ostala je kao slaba utjeha odredba o proširenju trgovačkih povlastica na teritoriju Osmanskog Carstva. (Čoralić 2004: 138).

8 Više o tome u Varezić 2018: 25–94.

Druga polovica 16. stoljeća protekla je u stanju relativnog mira i oporavka. Unatoč razvoju atlantske i kolonijalne trgovine, posrednička uloga tradicionalnih sredozemnih putova razmijene te u skladu s tim i trgovačka aktivnost talijanskih gradova zapravo nije drastično opala. Upravo u tom kontekstu strateška važnost Cipra, kao ključnog punkta u kontroli starih trgovačkih putova, bila je iznimno važna. Italija i njezini gradovi nastavili su sudjelovati u blagodatima konjunkturnog napretka, čija je pravila diktirala atlantska Europa (Procacci 1996: 101–103). Nakon što su Portugalci tijekom prve polovice 16. stoljeća zalihama mirodija prekinuli kanale dostave do Egipta, 60-ih godina, zahvaljujući ponajprije nekontroliranom krijumčarenju portugalskih preprodavača, protok začina kroz Crveno more bio je jednak onom posljednjih desetljeća 15. stoljeća kad su Mlečani bili isključivi monopolisti na zapadu u trgovini ovom robom. Ponuda začina na levantinskim trgovima bila je tako obilna da su Mlečani začina ponovno opskrbljivali talijansko i njemačko tržište te znatan dio francuskog tržišta (Lane 2007: 318).

3. Mediteransko pograničje: dubrovački doprinos

Dominaciju srednjovjekovnih gradova-država dokinulo je formiranje ranonovovjekovnih teritorijalnih država. Međutim, tijekom 16. stoljeća Sredozemlju će, barem u ekonomskom smislu, još uvijek snažan pečat davati upravo poticaji proizašli iz gradskih društava. Velikim središtima poput Venecije, Genove, Firence, Milana, Barcelone, Seville, Alžira, Napulja, Carigrada i Kaira, treba pridodati i niz manjih urbanih središta čija inicijativa bijaše obrnuto proporcionalna njihovoj fizičkoj veličini (Braudel 1992^a: 199–222). Među ove potonje svakako treba ubrojiti i Dubrovnik. Tzv. teritorijalna ekonomija ranonovovjekovnih država, našavši se tek u svojim začetcima, nije mogla ugušiti onu gradsku, koja će joj predstavljati znatan oslonac. Države još uvijek nisu bile sposobne eksploatirati ogromne ekonomske mogućnosti velikog prostora koji se našao unutar njihovih granica. Upravo poticaj proizašao iz spomenutih gradskih sredina bio je potreban kao svojevrsna potpora i nadomjestak državnoj inicijativi (Braudel 1997: 360–370). Ne treba stoga začuditi dopis upućen iz Istanbula budimskom beglerbegu u studenom 1575. kao odgovor na njegovu prethodnu relaciju, u povodu prigovora kojeg su mu uputili dubrovački trgovci žaleći se na budimske emine koji su od njih počeli potraživati isplatu određenog podavanja (*đumruk*). Ovim dopisom Porta je potvrdila dubrovačke argumente koji su svjedočili tome kako Dubrovčani nisu ni prethodno isplaćivali u Budimu takvo podavanje, tim više »što će zbog takve prakse odustati od dolaska u ove pogranične krajeve, što će prouzročiti znatnu oskudicu vjernicima i vojnicima Islama, [stoga je] prisustvo Dubrovčana potrebno u ovim krajevima«.⁹

Važnost mediteranskih gradova tijekom ranonovovjekovlja na poseban način došla je do izražaja upravo u posredničkoj ulozi koju su iznijeli, premošćujući vjerske i političke barijere između kršćanskog dijela Mediterana i onog islamskoga, posebno u atmosferi

9 Transkripciju ove isprave sastavljene u Istanbulu 29. 11. 1575., potom upućene budimskom beglerbegu Mustafi-paši Sokoloviću, nećaku velikog vezira Mehmet-paše Sokolovića, kao odgovor na njegov prethodni dopis, u prilogu donosi Biegman 1967: 101. Isprava se svojim sadržajem referira na prisutnost dubrovačkih trgovaca unutar osmanskog Podunavlja i na važnu ulogu koju je dubrovačka trgovačka mreža imala unutar ekonomije osmanskog Balkana uopće. O tome više u Moroni 2011.

izrazite imperijalne i vjerske polarizacije tijekom 16. i 17. stoljeća. Zasigurno je ta uloga bila potpomognuta iskustvom dijaloga s islamskim dijelom Mediterana kojeg su ostvarili tijekom prethodnih stoljeća. Upravo se u tim relacijama čitav prostor ranonovovjekovnog Mediterana prepoznaje kao svijet koji je predstavljao krajnje specifično pograničje, odnosno kontaktnu zonu unutar koje su sve etničke i vjerske zajednice dijelile zajedničko more često na konfliktan način, međutim, podjednako predstavljajući i zajednički prostor komunikacije i interakcije (Darling 2006: 173–189). Pritom svakako treba apostrofirati činjenicu specifičnu upravo za istočnojadranski prostor na kojem je egzistirala i Dubrovačka Republika, a odnosi se na najneposredniji kontakt koji je ta zona ostvarivala s Osmanlijama.¹⁰ Tamošnja pogranična društva, s obiju strana političko-vjerske granice, bila su najčešće više upućena jedni na druge negoli na prostrano zaleđe svoje teritorijalne države, odnosno vlastitoga civilizacijskoga kruga. Dubrovačka Republika je upravo zahvaljujući svojem dvostrukom identitetu – onom »najvjernijeg sultanovog haračara«, ali i »najodanije kćeri Rimske Crkve« (*più di ogni altro divotissima alla Chiesa Romana*) – uspješno iznijela ulogu transimperijalnoga posredničkog faktora.¹¹ Međutim, kako se razmatranje ranonovovjekovnog Mediterana ne bi svelo na razinu rasprave u korist artikulacije sposobnosti posrednika, ili pak s druge strane, umanjivanja vjerske i političke napetosti, naglašavajući pretjerano transkonfesionalne veze i fluidnost identiteta transimperijalnih faktora, potrebno je najpreciznije artikulirati sve kompleksnosti određenoga povijesnog trenutka. Stoga, nasuprot predodžbi Mediterana kao zoni mirne razmjene, ili pak trajnog sukoba, kontekstualizacijom konkretnih situacija i uzroka koji su omogućili mobilizaciju, ili pak suspenziju te redefiniranje konfesionalnih granica za potrebe diplomacije i trgovine, potrebno je težiti što preciznijom, odnosno vjerodostojnijom slikom ranonovovjekovnog Mediterana.

Arhivska vrela veoma zorno upućuju na niz transkulturalnih praksa koje su ostvarivali Dubrovčani zahvaljujući svojoj prisutnosti unutar Osmanskog Carstva. Primjerice, nakon svog povratka iz Istanbula, ninski biskup Pietro Cedolini u srpnju 1581. poslao je u Rim izvještaj o stanju i potrebama katoličkoga kulta u tom gradu (Archivio Segreto Vaticano: Fondo Pio, vol. 107, 58r-62v. Quattro Memoriali lasciati a N. S.re dal Vescoou di Nona nel suo ritorno da Contantinopoli a X. di luglio 1581).

10 Na čitavom istočnojadranskom i podunavskom potezu, upravo zbog izravnog dodira, istovremeno su se s praksom obrambenih strategija razvijali i različiti modaliteti suživota s Osmanlijama. U okviru karpatske i transkarpatske zone, Poljsko Kraljevstvo, odnosno vojvodstvo Galicije i Podolije, graničilo je s Osmanskim Carstvom uz posredovanje Kneževine Transilvanije i Moldavije – kršćanskih vazala Visoke porte. Tek su na krajnjem istoku Veliko Vojvodstvo Litve i Poljsko Kraljevstvo (od 1569), vojvodstvom Braclava i Kijeva, napućenih kozacima, izravno oponirali najisturenijim osmanskim vazalnim prostorima – ejaletu Silistrije i krimskom (tatarskom) kanatu. Međutim, na tom prostoru granica bijaše teško opipljiva i razvučena nepreglednim prostranstvom azijskih stepa. Sličan efekt tijekom ranonovovjekovlja imala je i sredozemna morska pučina, predstavljajući svojevrsnu tampon-zonu između kršćanske i islamske civilizacije. (Ivetić 2014: 123–125).

11 U okviru historiografije ranonovovjekovnog Mediterana prepoznati su posrednički čimbenici koji se uklapaju u profil ranonovovjekovnih tzv. transimperijalnih faktora. Termin se referira na subjekte koje su doživjeli promjenu u svom pravnom ili vjerskom statusu ili čiji je status postao fluidan. Upravo je hibridno svojstvo obiju kultura/civilizacija koje su posjedovali, doprinijelo premošćivanju civilizacijskog jaza, stoga dominiraju u okviru diplomatskih diskursa i drugih transkulturalnih pojava. Njihovo posredovanje proizlazilo je iz pripadanja obama svjetovima, što se smatra nužnim preduvjetom za premošćivanje kulturne i jezične podjele. (Van Gelder, Krstić 2015: 93–105). O međunarodnom položaju i onovremenoj percepciji statusa Dubrovačke Republike više u Kunčević 2013: 91–122.

Predloženo je kako bi se svake tri godine tamo trebao poslati gvardijan franjevačkog samostana kojeg bi krasile sve kršćanske i intelektualne vrline, kao i ostale kvalitete dostojne svećeničke službe. Pratnju bi mu trebalo činiti dvanaest franjevačkih redovnika istih odlika, ...

... ne mladih od četrdeset godina, među kojima, što je moguće više onih koji govore grčkim i ilirskim jezikom, nacije što je moguće manje mrske i sumnjive Turcima, suzdržavajući se koliko god se može od slanja Španjolaca, Portugalaca, Sicilijanaca ili kojeg drugog podanika [Napuljskog] Kraljevstva.¹²

Po svemu sudeći, spomenuta je projekcija bila odraz realnih prilika koje su činile svakodnevicu one grupe kršćana koja je u osmanskoj prijestolnici prakticirala katoličko bogoslužje. Zacijelo je unutar sveukupnog broja onih koji su govorili *ilirskim* jezikom veliki udio otpadao upravo na pripadnike dubrovačke kolonije.¹³ Iako se u ovom izvještaju izrijeком ne spominju, Dubrovčani su zapravo bili posve prikladna spona između stvarnih potreba i realnih zadanosti u kojima je egzistirao katolički kult unutar osmanske prijestolnice, kao i Carstva u cjelini. Od cjelokupnoga podčinjenog slavenskog elementa unutar osmanske države, Dubrovčani su znatno mogli poslužiti interesima katoličanstva zato što...

... ovo mjesto [tj. Konstantinopol] zahtijeva osobu s mnogo više vrijednosti, mudrog, spretnog, urešenog svakom vrlinom, što je moguće više udaljenog od svakog poroka, neumjerenosti i lakomosti, s obzirom da se ovdje nalazi tek nekolicina kršćana previše sklonih izazivanju sablazni, kao i mnogi neprijatelji i suparnici Svete katoličke vjere, i potrebno je da se zna ophoditi s veleposlasticima kršćanskih vladara, s onim građanima, subračom, s Grcima, Armencima i sa Židovima, a povrh svega sa Turcima.¹⁴

Referirajući se na neprimjereno ponašanje *nekolicine kršćana*, ujedno i katoličkih oponenata, veoma je izgledno da je spomenuti izvještaj svjedočio o prisutnosti engleskih trgovaca, čiji je dolazak na levantinsko tržište tijekom 80-ih godina 16. stoljeća pokazao evidentnu nefleksibilnost te nesnalaženje tek pristiglih sjevernjaka u komunikaciji s Islamom.¹⁵ Više je to negoli zanimljiv detalj iz svakodnevne ranonovovjekovnog

12 "La prima et principal prouisione che sarrebbe da fare per lo bisogno della Relligion Cattolica in Constantinopoli è che di tre in tre anni si mandasse in Pera un Ministro di Conuento di Santo Francesco non qualche imprudente, auaro, ò con puoco timore de Dio, ma dotto, sauio pieno di Carità et prouato in altri carichi, con dodici altri frati di eta matura, non meno di quarant'anni, de lingua Greca, et Illirica, più che se puo, et di Nazione meno odiosa, et men sospetta a Turchi che sia possibile, astenendosi più che si può di mandarci Spagnoli, Portughesi, Siciliani, et Regnicoli, fra questi dudoci ci uorrebbe almeno un ualente ministro in theologia et discreto Predicatore per la Quatragesima, et per l'Aduento, et un'altro di manco portata da supplicare fra l'anno." (Fondo Pio, vol. 107, 58r)

13 O dubrovačkoj prisutnosti u okviru ranonovovjekovne svakodnevne Istanbula više u Miović 2003: 213–233.

14 "Quel loco riceua persona di tanto più ualore, prudente, destro, ornata d'ogni uirtu, et lontanissima d'ogni uitio massime di incontinenza, et d'auaritia, quanto ci sonno pochi christiani, et quelli facilissimi a scandalizzarsi, et molti nemici, et emuli della Santa Religion Cattolica, et bisogna che sappia trattenersi con li ambasciatori di Principi Christiani, con quei cittadini, confrati, con Greci, con Armeni, et con Hebrei, et sopra tutto con Turchi..." (Fondo Pio, vol. 107, 59v. [Di] suffraganeo al Patriarca Latino per Constantinopoli. Memoriale secondo.)

15 O ekscesnim oblicima ponašanja koja su manifestirali engleski trgovci tijekom prvih godina nakon svog dolaska na Levant – poput pretjeranoga konzumiranja alkohola, remećenja javnog reda i mira, posebno u vrijeme muslimanske molitve – više u Darling 2006: 173–189.

Mediterrana, zorno svjedočanstvo o iznimnoj ulozi apeninskih čimbenika, podjednako kao i samog Dubrovnika, čije su prethodne višestoljetne relacije i iskustvo dijaloga s Islamom omogućili da Sredozemlje u ranonovovjekovnom kontekstu funkcionira doista kao dinamična kontaktna zona ovih dvaju civilizacijskih krugova, unatoč mnogim kriznim momentima. Obrazloživši u nastavku spomenutog izvještaja potrebu slanja biskupa u Istanbul, koji je zbog nemogućnosti boravka latinskog patrijarha u tom gradu trebao vršiti službu njegova vikara u sufraganskom svojstvu, između ostalih kvaliteta koje dotična sredina traži, istaknuto je »neka bude nacije ili jezika grčkog ili ilirskog, jer obično bi bolje izvršavao svoju službu, budući su mu vjernici od ova dva jezika, a i zbog toga jer bi bio prihvaćen kod Turaka i pod manjom sumnjom«. ¹⁶ Znakovit je pak podatak koji svjedoči o tome kako je nešto prije francuski kralj Franjo I., zasigurno nimalo slučajno, odlučio poslati upravo Dubrovčanina Serafina Gučetića osmanskome sultanu, nastojeći postići s Portom političko savezništvo usmjereno protiv zajedničkog rivala – Španjolske. ¹⁷ Koliko god da se taj čin može promatrati kroz prizmu osobnog uspjeha postignutoga od jednog pojedinca, francuski dvor je svakako računao s bogatim diplomatskim naslijeđem koje je ovaj Dubrovčanin baštinio višestoljetnim dubrovačkim posredničkim iskustvom.

4. Stari animoziteti

Podjednako kao i ostali gradovi-države, negdašnji sredozemni div – Mletačka Republika – našla se tijekom 16. stoljeća stiješnjena habsburškim pritiskom i ofenzivnim Osmanskim Carstvom, i nalazila adekvatan način prilagodbe aktualnoj političkoj konstelaciji. Kao ishod takvih nastojanja pokazao se i pojačani pritisak prema malenome istočnojadranskom trgovačkom suparniku, koji je relativno uspješno odolijevao izazovima ranonovovjekovne mediteranske geopolitike. Jedini vanjskopolitički cilj kojem su bila podređena sva dubrovačka diplomatska nastojanja, bio je očuvanje političke neutralnosti koja bi omogućila nesmetano sudjelovanje unutar globalne ekonomske razmjene, kojoj su dubrovački trgovci i dalje predstavljali važnu kariku. Adekvatnu potporu dubrovačkoj neutralnosti u okviru kršćanskog zapada – u skladu, opet, sa svojim vanjskopolitičkim interesima – pružali su španjolski kralj, kao najvažniji ponentinski politički čimbenik, podjednako kao i papinski Rim. ¹⁸ Prije su relacije Dubrovnika sa španjolskom krunom bile prvenstveno ekonomske naravi. U 16. stoljeću one sazrijevaju na sasvim novoj, puno kompleksnijoj razini međusobno isprepletenih političkih interesa. Dubrovnik je za španjolsku krunu u tom razdoblju bio izniman geopolitički punkt, koji je omogućavao izravnije involviranje u jadransku geopolitiku, znatno više negoli je to dotad bilo moguće sprovesti s pomoću utjecaja Napuljskog Potkraljevstva. Ta angažiranost bila je izravno usmjerena prema Osmanlijama, odnosno istočnojadranskom *limesu*, ali i prema dotad nedodirljivoj

16 "… però è da cercare che sia il suffragananeo di Natione ò di Lingua Greca ò Illirica, si perch' ordinariamente adempirebbe l'offitio suo meglio, essendo i suoi sudditi di questi doi linguaggi, si anche perche sarrebbe accetto et men sospetto apresso a Turchi." (Fondo Pio, vol. 107, 59v. [Di] suffraganeo al Patriarca Latino per Constantinopoli. Memoriale secondo.)

17 Serafin Gučetić bio je u službi francuskoga kralja te upućen na Portu kao prethodnica službenom francuskom izaslanstvu s Jeanom de La Forestom, koje je i formalno sklopilo trgovačko i političko savezništvo Francuske i Osmanskog Carstva 1536. (Popović 1973: 173).

18 O ulozi i važnosti Dubrovačke Republike unutar globalnih interesa Rimske kurije, ali i španjolske monarhije, više u Varezić 2018: 25–94.

vladarici Jadrana, Mletačkoj Republici. To je predstavljalo dodatan razlog nevoljkoga gledanja Mlečana na Dubrovnik.¹⁹

Podjednako kao što je ekonomski status Dubrovčana krajem srednjovjekovlja ovisio o njihovim pozicijama na Balkanu, zbog čega su još u 15. stoljeću morali naći određeni *modus vivendi* s novim balkanskim gospodarom, Osmanlijama, tako je i Mletačka Republika bila primorana na istovjetan pristup prema Visokoj porti jer je mletački gospodarski integritet ovisio o položaju *Serenissime* na Levantu. Međutim, sve znatnija prisutnost dubrovačke trgovačke flote na levantinskom tržištu tijekom 15. i 16. stoljeća, kod Mlečana nije izazivala osobite simpatije. Zahvaljujući neutralnom statusu, Dubrovčani će osobito tijekom protuosmanskih ratova, dviju *Svetih liga*, tijekom 16. stoljeća odigrati veoma zapaženu ulogu transimperijalnog posrednika pokazavši se pritom adekvatnom trgovačkom poveznicom između Levanta i Ponenta.²⁰ Kad već nisu bili u stanju djelovati protiv osmanskih trgovačkih privilegija dodijeljenih Francuzima, a s vremenom i ostalim ponentinskim čimbenicima, Mlečani su nastojali kompromitirati politički manje važnu, ali trgovački konkurentnu Republiku sv. Vlaha. Tijekom Svete lige okupljene 1538., financijski ne baš dobrostojeći Rim, podjednako kao i Španjolci koji su pod teretom upravo završene sjevernoafričke ekspedicije te sukoba s Francuskom prepustili koordinacijsku inicijativu Mletačkoj Republici, Veneciji je omogućena važna pozicija s koje je mogla djelovati i prema Dubrovčanima.²¹ Međutim, prihvaćanje dubrovačke realne politike za njegove je zaštitnike s obaju suprotstavljenih polova Mediterana pretpostavljalo određeno odstupanje od ideološko-političkih normativa, odnosno, uvažavanje činjenice političkog pokroviteljstva nad Republikom istovremeno i one druge, protivničke strane te određenih obveza Dubrovčana prema njoj. Pristajanje na takav vid kompromisa, podjednako od Osmanskog Carstva, kao i dubrovačkih pokrovitelja unutar kršćanskog korpusa, odražava realnu važnost i ulogu malenog Dubrovnika u geopolitičkom mozaiku Sredozemlja tijekom 16. stoljeća. Naposljetku, stiješnjena zbog francusko-habsburškoga apeninskog sukoba, podjednako kao i zbog rata s Turcima (1538. – 1540.) koji je u konačnici rezultirao gubitkom njezinih egejskih posjeda, Mletačka Republika se odlučila

19 O faktoru tzv. habsburškog okruženja koji se u geopolitičkom smislu tijekom druge polovice 16. st., a potom i prvih desetljeća 17. stoljeća, manifestirao prvenstveno na prostoru sjevernog Jadrana, više u Cozzi et al. 2007: 83–88, 95–97, 107–111, Lane 2007: 417–428.

20 Upravo je suparnički odnos Dubrovčana i Mletačke Republike tijekom 16. stoljeća rezultirao određenim tenzijama zbog čega su se na polju međunarodne politike preispitivale stvarne dubrovačke pozicije unutar kršćanskoga korpusa. Tom prigodom reflektirali su se ne samo odnosi *Serenissime* prema Dubrovčanima već i prema relevantnim akterima jadranske i mediteranske političke arene, ujedno i dubrovačkih političkih zaštitnika. Upravo po odnosu prema dubrovačkoj neutralnosti moguće je razmotriti međusobne pozicije glavnih aktera *Svetih liga*, sklopljenih tijekom 16. stoljeća, ponajprije Svete Stoleice i Mletačke Republike. Više o tome u Varezić 2018: 58-94. O samoj trgovačkoj posredničkoj bilanci koju su Dubrovčani tada ostvarili više u Di Vittorio 1994: 25–35.

21 Isprva su Mlečani nastojali realizirati univerzalnu zabranu, ishodu od pape, koja bi kršćanskim trgovcima branila prodaju Dubrovčanima one robe koju potražuje ratna konjunktura. Argument tomu bio je tobožnje sprječavanje njezina dospijea u neprijateljske, osmanske ruke, ali i onemogućavanje izdašne dubrovačke trgovačke bilance. Još opasnija je bila mletačka nakana kojom se trebalo prisiliti Dubrovčane na javno pristajanje uz članice kršćanske koalicije, što je pretpostavljalo i određene obveze usmjerene protiv dubrovačkoga političkog sizerena, Visoke porte. To bi omelo ne samo dubrovačku trgovinu s Osmanlijama već im dalo povoda i fizički ugroziti integritet Republike. Podjednako pogubnim činio se mletački naum vojničkog zauzimanja dubrovačkog teritorija, što se pred članicama saveza pravdalo nužnošću kojom bi se preduhitrio očekivani istovjetan osmanski potez. Više o tome u Cvjetković 1922: 125–145, Krasić 1998: 69–97.

na potez vanjskopolitičke suzdržanosti i izolacionizma, nastojeći zadržati ono malo slobode i inicijative koja je bila primjerena njezinoj rastućoj slabosti. Štoviše, dvojeći o obrambenom pristupu, Mlečani nisu bili potpuno spremni prekinuti izolacionističku politiku čak ni u trenutku kada se strateški ključan ciparski posjed 1570. našao na meti novih osmanskih osvajanja (Procacci 1996: 101–103). Takav pragmatičan stav tim više bi trebao biti jasniji uzme li se u obzir činjenica da je antički put mirodija kroz Crveno i Sredozemno more iznova ušao u uporabu između 1550. i 1570., omogućivši tako Veneciji ponovno korištenje povoljne gospodarske konjunktore te upuštanje u utrku s Portugalom za potrebe europskog tržišta (Lane 2007: 318). Bojazan da bi se novi rat kršćanske koalicije protiv Osmanlija ovog puta mogao podosta odužiti, a mletačko sudjelovanje na strani protuosmanske inicijative ugasiti prijeko potrebnu trgovinu s levantinskim lukama, *Serenissimu* je nagnalo na krajnje oklijevanje oko pristupanja novoj Svetoj ligi, bez obzira na osmansku ugrozu preostalih mletačkih uporišta na istočnom Mediteranu. Ratovi koje je Venecija vodila s Visokom portom tijekom 15. stoljeća, uključujući i one tijekom prvih godina 16. stoljeća, nisu se odražavali na trgovinu *Serenissime* s Egiptom i Sirijom jer su te prostore Osmanlije osvojili tek 1519. Za trajanja Prve Svete lige (1537. – 1540.) mletački trgovci nisu ni participirali u trgovini s istočnjačkim začinima i ostalom skupocjenom robom zato što je monopol nad njom preuzela portugalska kruna. Međutim, izbijanjem Ciparskog rata 1570. okolnosti su se pokazale bitno drukčijima. U usporedbi s prethodnim iskustvima, kada je »Osmansko Carstvo bijaše manje silno te ne bijaše još zagospodarilo Egiptom i Sirijom, trgovina sa Aleksandrijom i Egiptom, s kojom su se Mletci mogli održati, usprkos ratu je opstala, što danas ne bi mogla«, ²² stoga je mletački Senat dvojio treba li se aktualnoj osmanskoj ofenzivi oduprijeti samostalno ili pak u sklopu šire kršćanske koalicije, što bi zasigurno potpuno ugrozilo vitalno važnu ekonomsku bilancu. Potrebno je istaknuti i činjenicu kako su u trgovini istočnjačkim začinima upravo dubrovački trgovci tijekom 16. stoljeća predstavljali ozbiljnu konkurenciju onim mletačkim, tim više što su Dubrovčane štatile sultanove kapitulacije i mogućnosti koje su proizlazile iz statusa osmanskoga haračara (Harris 2006: 166, Lane 2007: 316). ²³ Bio je to dodatan razlog za ljubomorani stav mletačke *Signorie* prema svome istočnojadranskom trgovačkom konkurentu, posebice sagledavši razmjere trgovačke bilance, pod neutralnom zastavom dubrovačke trgovačke mornarice, tijekom prethodne Svete lige. Mletačka vlada nije namjeravala podržati ponovnu dubrovačku neutralnost niti dati suglasnost za sudjelovanje u novoj protuosmanskoj koaliciji 1570. sve dok nije bila potpuno sigurna u nemogućnost postizanja dogovora s Visokom portom (Braudel

22 "... restarsi libera di poter troppo lo star in guerra col Turco per le eccessive angherie, che di necessità s'impongono et per lo mancamento del commercio, del quale quasi la città tutta si mantiene et se la Republica guerreggiò altre volte col Turco 16 anni continui, che l'Impero Ottomano era all' hora meno potente, non essendosi ancora impadronito dell'Egitto et della Soria et che non ostante la guerra restava il commercio d'Alessandria et dell'Egitto, col quale la Città si poteva sostenere, cosa che non si può far di presente. Et per questo si vede che la Republica nel [15]38 parendole non haver dai collegati quella corrispondenza che stimava necessaria..." (Archivio Segreto Vaticano: *Segreteria di Stato, Venezia*, vol. 8, 168v-169r. Mletački nuncij papinom nečaku, kardinalu Alessandrinu, 24. 3. 1571.). Citat je preuzet iz registra mletačke nuncijature, gdje je zabilježena korespondencija mletačkog nuncija s rimskim kurijalnim instancijama zbog nastojanja Rima da se privoli Mletačku Republiku konačnom pristajanju uz protuosmansku koaliciju, čime se konačno i službeno imala oformiti (Druga) Sveta liga.

23 O pozicijama dubrovačke trgovine na Levantu više u Vojnović 1912, Popović 1973: 100–105, 223–226, Foretić 1980^b: 92–95.

1998: 463). Vijesti o pregovorima između Mletaka i Osmanlija motivirale su francuskoga kralja da se nametne kao mirovni posrednik. Bijaše to rezultat ne samo dobrih francusko-osmanskih odnosa već i dobro promišljena kalkulacija Francuza kojima nije pogodovalo jačanje habsburškog utjecaja u okviru europske politike, koje bi donijela i svaka nova pobjeda savijajuće protuosmanske koalicije (Braudel 1998: 468). Nije poznato je li ova francuska inicijativa rezultirala povlačenjem njihova veleposlanika pri Visokoj porti s ciljem da ga se nadomjesti prikladnijim kadrom ili je doista bila riječ samo o određenim optužbama zbog kojih se Njegova Ekselencija morala osobno opravdati pred kraljem. Svakako, ostalo je zabilježeno kako je uputivši se u tu svrhu u Francusku, francuski veleposlanik prolazio preko Dubrovnika.²⁴ Izvještaj dalje navodi kako je u iščekivanju njegova dolaska nestrpljenje bilo tim veće jer su ga Dubrovčani zadržali u karanteni, što je znatno odužilo njegovo putovanje.²⁵ Francuska inicijativa nije posustajala ni nakon službenog objavljivanja Svete lige, čak sve do uoči same Lepantske bitke. Novi veleposlanik francuskoga kralja na putu u Istanbul, prolazeći kroz Veneciju početkom rujna 1571., predao je pismo mletačkom duždu kojim je Karlo IX. ponudio posredovanje u odnosima *Serenissime* i Visoke porte te »naposljetku zamolio Njegovu Prejasnost [tj. dužda] da se udovolji osigurati [veleposlaniku] kakav brod za prijeći do Dubrovnika, kao što je bilo uobičajeno činiti i sa ostalim kraljevim poslanicima koji su bili na putu za Levant«.²⁶ Ipak, glavni protagonisti ovih razgovora ostali su mletački bailo i osmanski pregovarači, koji ovom prilikom nisu uspjeli dogovoriti (Braudel 1998: 468–470). Unatoč lepantskoj pobjedi 1571. i zanosu koji je potom uslijedio, ubrzo su se pokazale sve proturječnosti koncepta tzv. kršćanske republike. Uzajamnu slogu te zajednički *sveti cilj* ponovno su potisnuli partikularistički interesi. Španjolska nesigurnost i oklijevanje u pogledu nastavka rata na istočnom Sredozemlju, naveli su opreznu mletačku diplomaciju na izlazak iz rata te sklapanje kompromisnog mira s Turcima. Mletačkim saveznicima taj je čin izgledao kao izdaja, no glavni motiv koji je naveo Veneciju da pregovaranjem izađe iz rata, izuzmemo li golem financijski trošak ratovanja, valja pronaći u brizi za očuvanje trgovačkih pozicija na istočnom Sredozemlju, koje su tradicionalno činile mletački gospodarski temelj (Cozzi et al. 2007: 80–81).

24 "Io intendo che Monsignor Grancians, Ambasciatore del Re di Francia appresso il Turco si trova hora in Ragusa, et se ne verra qua per passare in Francia, la causa ch' egli dice è per scolarsi dell'imputatione che gli sono state date presso il Re." (*Segretaria di Stato, Venezia*, vol. 8, 113v. Mletački nuncij kardinalu Alessandrinu, 30. 12. 1570.).

25 "Monsignor di Grancians che era Ambasciatore del Re di Francia in Constantinopoli et che si trovava in Ragusa non venne altrimenti con la Galera Donata come si credeva. La cagione che v' attorno è che venendo egli da luogo sospetto di peste gli è necessario di star in Ragusa alcuni giorni in disparte che chiamano far la contumacia, fin tanto che si chiarisca, che ne esso ne alcuni de suoi vienne apestado... S. Ambaciator di Francia [in Venetia] sta di giorno in giorno aspetando la venuta di esso Grancians..." (*Segretaria di Stato, Venezia*, vol. 8, 132v-133r. Mletački nuncij kardinalu Alessandrinu, 24. 1. 1571.).

26 "Onde Sua Maestà si come prima stimava salutare la pace alla Republica così da di poi giudicato, che le possa esser utile et avvantagiosa la guerra, et ha pensato che esso Monsignor d'Aigni non trattasse cosa alcuna di pace, ma attendesse ad altre occorrenze et stesse in quella Ambasciaria a servizio del Christianesimo per tutti li accidenti che potessero occorrere, et così che esso se si andrebbe a Constantinopoli con animi di far tutti i servigi, che potesse a questa con animo di far Ser.ma Rep.ca.... Et in ultimo fece istanza che Sua Ser.ta fusse contenta di farlo accomodare di qualche legno per passar sin Ragusi, si come era stata solita di fare con gli altri ministri del Rè, che erano passati in Levante." (*Segretaria di Stato, Venezia*, vol. 9, 95v. Mletački nuncij kardinalu Alessandrinu, 15. 9. 1571.).

5. Novi suparnici: Aleksandrijski spor

Francuzi su svoj prvi konzulat u Aleksandriji otvorili još 1507. godine kao rezultat pregovora koje su tada vodili s mamelučkim sultanom. Tom prilikom dodijeljen im je privilegij u skladu s kojim je njihov konzul mogao zastupati sve preostale kršćanske zemlje koje dotada s vladarima Egipta i Sirije nisu uspjele dogovoriti pravo držanja svoga konzularnog predstavnika u toj luci. Izgleda da je Francuz tih godina povremeno zastupao i interese Dubrovčana (Popović 1973: 103). Upravo će povećanje trgovačkih poslova s tom lukom, ali i sve češći sporovi s francusko-katalonskim konzulom, natjerati Dubrovčane na pregovore s mamelucima oko dobivanja suglasnosti u svezi s držanjem dubrovačkoga konzula, što će im u konačnici i poći za rukom 1515. godine. Od samog početka francuski konzul nije prihvaćao Dubrovčane kao izuzetak – niti tijekom posljednje faze mamelučke vladavine Egiptom niti nakon osvajanja tog dijela Levanta od Osmanlija. Unatoč činjenici da je i osmanski sultan Dubrovčanima dodijelio pravo imenovanja vlastitoga konzula u Aleksandriji, francusko-osmansko političko savezništvo davalo je zahtjevima francuskog konzula vjetar u leđa. Doduše, još je N. H. Biegman primijetio da pravo imenovanja vlastitoga konzula, koje su Dubrovčani dobili od mamelučkog sultana, a kojeg su poslije redovito potvrđivali i osmanski sultani, ne implicira ujedno i nužnost da taj konzul mora biti Dubrovčanin niti odbacuje mogućnost da u međuvremenu dubrovačke trgovce može opsluživati konzul druge narodnosti (Biegman 1967: 67-bilješka br. 54). To je svakako ostavljalo prostora za upletanje i nametanje jurisdikcije nad Dubrovčanima od stranih konzula.

Francuzi su ponovno svoj konzulat u Aleksandriji otvorili tek 1548., nedugo nakon čega su zabilježeni novi sporovi između francuskoga konzula i Dubrovčana, koji su odlučno nastojali obraniti stečena prava i povlastice zagaranirana sultanovim fermanima. Francuzi su idućih godina inzistirali ne samo na nadređenosti njihova aleksandrijskoga konzula već i o potrebi plovidbe Dubrovčana, podjednako kao i ostalih ponentinskih brodova, pod francuskom zastavom u vodama Levanta. Takve francuske intencije bile su poduprte činjenicom da je francusko političko savezništvo za Visoku portu ponovno bilo važno, naročito od kraja 1560-ih kada se naziralo izbijanje novoga kršćansko-osmanskog sukoba. U tom kontekstu valja promatrati i ustupak osmanskog sultana koji je odredio kako sve *latinske* države, osim Mletačke Republike, moraju ploviti pod francuskom zastavom (Vojnović 1912: 93). Ovi trgovački ugovori imali su za svrhu potaknuti francusku trgovačku bilancu, podjednako kao i potvrditi francuski politički prestiž u okviru onih odnosa koje je Ponent gajio s Osmanskim Carstvom. U tom trenutku, po svemu sudeći, izuzimanje francuskih trgovaca od plaćanja određenih daća osmanskoj državnoj blagajni nije predstavljalo odricanje od velikih prihoda, s obzirom na to da je prisutnost Francuza u odnosu na ostale trgovce s kršćanskog Ponenta ipak bila znatno manja.²⁷ S druge pak strane, protektorat francuske zastave pretpostavljao

27 Prevara koju je na Levantu ostvario Marseille u odnosu na Veneciju, ali i Dubrovnik, počela se ostvarivati tek tijekom posljednja dva desetljeća 16. stoljeća, potpuno se potvrdivši tijekom prve polovice 17. stoljeća. U toj se činjenici ogleda nova mediteranska stvarnost: konačnu prevlast ekonomske inicijative teritorijalne države – kojoj je Marseille predstavljao prozor na mediteransko tržište – nad onim obrascima koje su do tada ispisivali sredozemni gradovi-države. Uspjeh marsejske trgovine, koja je u prvim desetljećima XVII. stoljeća premašila mletačku, proizlazi iz činjenice da su marsejske lađe – brojnije, lakše, manje i brže – mogle napraviti više putovanja do levantinskih luka i nazad, u vremenu koje je Mlečanima bilo potrebno za jednu plovidbu na istoj toj relaciji. Većinu robe koja bi se pokupila na Levantu činili su luksuzni dosta traženi predmeti koji nisu zahtijevali preveliki skladišni brodski prostor. Brzina i učestalost transporta pokazali su se važnijima od količine koja bi se jednokratno dopremila. O tome u recentnom naslovu više u Miller 2015.

je određene prihode namijenjene francuskom konzulu, što je bio važan ustupak koji je, između ostalog, podržavao političko savezništvo osmanskog sultana s francuskim kraljem. Francusko inzistiranje da se takva odredba primjenjuje i na dubrovačke trgovce, koji se izrijeckom i ne spominju u sultanovoj ispravi izdanoj u korist Francuza, evidentno ne uzima u obzir poseban status dubrovačkoga vazalnog položaja unutar Osmanskog Carstva, u okviru kojeg je svim sultanovim vazalima sigurnost zajamčena od samog vladara. Nepopustljivost francuske strane u odnosu na Dubrovčane sugerira znatnu prisutnost i ulogu koju su dubrovački trgovci obnašali unutar trgovačke razmjene na Levantu te sukladno s tim, nevoljkost Francuza da se odreknu znatnih pristojbi za koje su smatrali da imaju pravo potraživati od Dubrovčana prema stečenim privilegijima.²⁸

Potvrđujući 1566. godine pred novim sultanom Selimom II. povlastice proizašle iz njihova vazalnog statusa, dubrovački izaslanici osvrnuli su se i na one privilegije potvrđene prethodno od Sulejmana Veličanstvenog na kojima su počivale njihove trgovačke pozicije u Egiptu. Prema spomenutim povlasticama, Dubrovčanima je bilo dopušteno držati u Aleksandriji svoga konzula koji je bio izuzet od bilo kakve jurisdikcije ostalih ponentinskih konzula, poimenice ističući onoga mletačkoga i đenoveskoga, podjednako kao i katalonskoga, kojemu se i u Kairu odričalo pravo bilo kakve jurisdikcije nad dubrovačkim trgovcima (Vojnović 1912: 91).

Situacija, kao i dopis dubrovačkog Senata upućen svojim poslanicima pri Visokoj porti u svibnju 1572., dosta zorno svjedoče o učinkovitosti transkonfesionalnoga diplomatskog diskursa. Nakon bahatog nastupa francuskog veleposlanika François de Noaillesa, koji je pred velikim vezirom Mehmet-pašom Sokolovićem nastojao izboriti prvenstvo francuskoga konzula, podjednako i u odnosu na Dubrovčane (Vojnović 1912: 94), uslijedila je dubrovačka reakcija koja je rezultirala dobrim prijamom kod Velikog vezira. To ne predstavlja ishod proizašao samo iz naklonjenosti prema »braći istog jezika« već i posve tipičnog pristupa Republike – krajnje servilnog, potpuno drukčijeg od onog kojeg je ovom prilikom iskazao francuski veleposlanik²⁹ – gdje se opetovano isticala i pravna utemeljenost dubrovačkih molbi referirajući se na prethodne privilegije izdane još od mamelučkih vladara, podjednako kao i osmanskih sultana:

... jer ako nam je sultan Guri [mamelučki sultan Kansu el Guri 1501. – 1516.], kome nismo plaćali nikakav tribut, dodijelio da naši sugrađani budu slobodni u Aleksandriji, ne imajući ikakva posla s Francuzima, ili bilo kojim drugim narodom, utoliko bi i od Njegove Visosti [tj. sultana] trebali biti zaštićeni povlasticama koje nam je udijelio, i čiji smo najvjerniji haračari, i kome želimo vlastitom krvlju služiti u svemu što nam je zapovjedbano, stoga nije pravo da u zemlji Velikog Gospodina budemo ikom drugome podložni (Državni arhiv u Dubrovniku: Lettere e Commissioni di Levante, sv. 31, 246v. Dubrovački Senat poslanicima na Porti, 8. 5. 1572.).

28 Znakovita je izjava francuskoga konzula iz Aleksandrije koji je u ožujku 1571. poslao izvještaj francuskom kralju navodeći kako je odmetanje dubrovačkih trgovaca od njegove jurisdikcije toliko štetno za njegov autoritet »...budući ima toliko velikih troškova, da ih prihodi Vaših podanika [tj. francuskih trgovaca, opa. a.] ne bi ni izdaleka mogli nadoknaditi«. (Vojnović 1912: 94).

29 Na sličan način Francuz je nastupio i prema Dubrovčanima kojima je u Dubrovnik uputio svog izaslanika, *il quale ci ha dato una lettera di cotesto Ill.mo S.re Amb.re francese, nella quale con parole minaccevoli ci accennò persistere nella opinione sua.* (Lettere e Commissioni di Levante sv. 31, 278v. Senat A. Bondi i Đivu Restiju, 9. 8. 1572.).

U nastavku dopisa Dubrovčani su, nimalo slučajno, isticali svoju lojalnost Porti, ispunjavajući sve obveze koje slijede iz njihova vazalnog statusa, napomenuvši svoje poklisare...

... kako uvrstavamo također i pismo Presvjetlom Gospodinu Mehmet Paši, dajući mu nove obavijesti, [stoga] podite čim prije predstaviti ga Njegovom Presvjetlom Gospodstvu te mu recite da ćemo biti oprezni i da ćemo ga obavijestiti o svim novostima koje ćemo saznati putem glasonoša (*Lettere e Commissioni di Levante*, sv. 31, 247v. Dubrovački Senat poslanicima na Porti, 8. 5. 1572.).

Naime, osmansko poimanje vazalnog statusa, u ovom slučaju onoga dubrovačkoga, zahtijevalo je od podložnika Visoke porte redovito slanje obavijesti o svim detaljima koji bi joj išli u korist, osobito one o stanju i kretanju kršćanskih snaga tijekom međusobnih sukoba. To je bila dubrovačka obveza i dužnost, na kojoj su Osmanlije posebno inzistirali (Kumrular 2011: 47). Referirajući se uskoro na pisma koja su prethodno iz Istanbula poslali u Dubrovnik Andrija Bonda i Đivo Resti (*ambasciatori del Tributo*), Senat je izrazio zadovoljstvo »što mu je dana na znanje ispravna i povoljna odluka koju se je udostojio donijeti Presvjetli Gospodin Mehmet Paša za naše trgovce koji trguju u Aleksandriji«. U nastavku, decidirano se naređuje da nakon povratka u Dubrovnik ovo dvoje izaslanika donesu dvije ili tri kopije te odluke Velikog vezira, jer bi sigurno mogle pomoći u budućnosti.³⁰ Kontinuitet Portinih koncesija bilo je moguće realizirati, između ostalog, i predanim dokumentiranjem prethodno dodijeljenih.³¹ Svaki ponovljeni zahtjev naposljetku se argumentirao i navođenjem koncesija prije dodijeljenih od Visoke porte, stoga je svaka aktualna garnitura osmanskih dužnosnika trebala imati doista valjan razlog da ne ponovi *pravedno djelo* svojih prethodnika. Svako daljnje inzistiranje francuskoga konzula na francuskom prvenstvu, nailazilo je na odlučan otpor Dubrovčana kojima je naloženo da imaju podsjetiti Velikog vezira na bitnu činjenicu s obzirom na to

... da je [dopuštena] slobodna trgovina Francuzima, koji, može se reći, tek od jučer služe Njegovoj Visosti Velikom Gospodinu, stoga bi ispravno bilo da također i naši sugrađani budu slobodni, budući da smo nekoliko stotina godina naovamo najvjerniji haračari Njegove Visosti, služeći Visokoj Porti u svim stvarima koje su nam zapovjedene (*Lettere e Commissioni di Levante*, sv. 31, 258r. Senat Andriji Bondi i Đivu Restiju, 28. 5. 1572.).

Podjednako kao što se zanemarivala činjenica da je Republika sultanov vazal, Dubrovčani su pred Francuzima trebali braniti i neutralnost koju im je tijekom kršćansko-osmanskog rata službeno zajamčila i Sveta liga formirana 1571. Neutralnost dubrovačke zastave nije samo omogućivala dubrovačkim trgovcima

30 *Lettere e Commissioni di Levante*, sv. 31, 254r. Dubrovački Senat poslanicima na Porti, 22. 5. 1572.

31 Primjerice, tijekom spomenute prepiske dubrovačkog Senata sa svojim opunomoćenicima pri Visokoj porti, kao snažna pravna argumentacija njihovim potraživanjima poslana su na uvid sve prethodne povelje izdane u korist Dubrovčana: "possiate difendere la causa nostra con maggiore fondamento secondo la instruttione che di gia vi è stata dana, vi mandiamo quattro cochiumi, uno di Soltan Gauro, l'altro di Selimo il vecchio, l'altro di Solimano, et l'altro del presente Selimo, nei quali apparisce chiaramente come la nostra natione è stata et ha da essere libera nel paese del Gran'Sig.re, ne ha che fare con la natione francese, o Spagnola, perche per gratia di Sua Alt.za non habbiamo bisogno nel suo paese del loro favore et patrocinio." (*Lettere e Commissioni di Levante*, sv. 31, 260r. Senat Andriji Bondi i Đivu Restiju, 20. 6. 1572.).

neometano trgovanje već i povećanu zaradu dubrovačkoga konzula koji je ubirao prihode svih onih brodova koji su u levantinske luke uplovljavali zaštićeni neutralnom zastavom sv. Vlaha. Iz pozicije francuskih interesa, bio je to dodatan razlog dokinuća dubrovačke zastave inzistirajući da se i na dubrovačkim brodovima koji su plovili u levantinske vode vijori francuska zastava.

I za vladavine Murata III. Dubrovčani su osporavali pretenzije francuskoga konzula u Aleksandriji i Tripoliju u Siriji argumentom Portinih haračara (Biegman 1967: 68). Dopis poslan u svibnju 1575. iz Istanbula sandžakbegu Tripolija i tripolijskom kadiji davao je za pravo Dubrovčanima od kojih je francuski konzul potraživao dadžbine i pristojbe.³² Tom prigodom spomenut je prethodni ferman izdan u istu svrhu od sultanova oca Selima II. iz 1572. Stoga je Murat III. naredio »da se adresati imaju ponašati u skladu s odredbama fermama koji su prethodno već izdani po ovom pitanju te da ne dozvole da se itko ponaša protivno njima ili protivno Ahd-nâmi izdanoj u korist Dubrovčana«. Zasigurno je upravo prisutnost dubrovačkih brodova na Levantu opravdavala držanje dubrovačkih konzula u lukama Egipta i Sirije. Nakon smrti konzula Stijepa Cerve 1578. godine Republika više nije imenovala novoga konzula, već je zbog više razloga³³ njegovu dužnost 1580. preuzeo francuski konzul (Vojnović 1912: 121). Krajem 1579. novi francuski veleposlanik pri Visokoj porti započeo je pregovore o obnovi trgovačkih kapitulacija koje su sklopljene u lipnju 1581. Ovaj osmansko-francuski ugovor, osim Mlečana, Đenovljana, Engleza, Portugalaca, Španjolaca, katalonskih trgovaca, Sicilijanaca te Ankonitanaca, spominje i Dubrovčane, kao one ponentinske faktore koji su na Levantu imali brodariti pod francuskom zastavom. Osim političke uvjetovanosti proizašle ugovorom između Murata III. i Henrika III., pozadina ovakvom razvoju događaja zasigurno ponajviše leži i u sve očitijoj prisutnosti francuskih brodova u levantinskim lukama.³⁴

6. Zaključak

O pitanju francusko-dubrovačkog spora oko konzularne nadležnosti u Aleksandriji, razvoj situacije najviše je ovisio o raspoloženju samih Francuza. Iako su Dubrovčani presezanja francuskoga konzula nastojali dokinuti intervencijom same Porte, Osmanlije nikad nisu bili spremni toliko rezolutno ustrajati uz dubrovačke interese

32 Transkripciju ove isprave sastavljene u Istanbulu 22. – 31. 5. 1575. u prilogu donosi Biegman 1967: 85–86.

33 Pisma upućena tijekom kolovoza i studenoga 1576. poslanicima na Visoku portu ili izravno Stijepu Cervi u Aleksandriju (*Lettere e Commissioni di Levante*, sv. 33, 47v-48r, 60r 67rv.) referiraju se na kvalitet i kvantitet dubrovačke trgovine na Levantu, odnosno zabranu izvoza salitre *delle parti d'Egitto*, kojoj su Dubrovčani bili podvrgnuti, protivno, opet, ispravama koje su ranije dobili od Sulejmana. Nadalje, zapis iz ožujka 1577. spominje da je Stijepo Cerva zbog nekog razloga bio opozvan s konzularne dužnosti te upućen na disciplinski postupak (sv. 33, 72v). Ono što je posebno zanimljivo jest podatak koji spominje dugove koje je Dubrovčanin ostavio iza svoje smrti, što je svakako predstavljalo smetnju normalnom odvijanju trgovine. Iako jedna od stavki dubrovačko-osmanskog ugovora izričito spominje kako se dug preminulog Dubrovčanina ne može prenijeti na njegove sunarodnjake (Biegman 1967: 49, bilješka br. 14) izgleda da su oštećenici »hanno ottenuto dalla Porta Cochiumi da potersi prevalere del credito loro, nelle persone e beni, delli nostri mercanti, li quali si trovano e potriano trovarsi per l'avenire nel detto luogo di Alessandria, il che quando fusse vero sarebbe un gran disordine, con molta offesa del nostro achchiama« (sv. 33, 241v. Senat poklisarima na Porti, 5. 11. 1579.). Iako konačan pravni ishod nije poznat, u izvještajima poslanim poslanicima u Istanbul još tijekom siječnja, travnja, svibnja i srpnja 1580. (sv. 33, 264v-265v, 283v-284r; sv. 34, 6v-7r, 10v-11r, 22v-23r) prisutno je spominjanje spora.

34 Pogledati bilješku br. 27.

s obzirom na to da je političko savezništvo s francuskim kraljem bilo iznimno važno u okviru globalne vanjske politike Osmanskog Carstva. Pravna zaštita koju je Porta nudila svojim *najvjernijim haračarima*, nije ujedno za Dubrovčane jamčila konačno rješavanje spora. Nastup francuskoga konzula u Egiptu u odnosu na Dubrovčane, odražavao je realne pozicije dužnosnika *najkršćanskijeg kralja*, proizašle podjednako iz međunarodne konstelacije 16. stoljeća, odnosno međusobne osmansko-francuske upućenosti, toliko i iz njegova ugleda što ga je svakodnevno uživao na levantinskim trgovištim. Takva konstelacija prilika na Mediteranu u prvi je plan izbacila globalne političke interese velikih monarhija, predmodernih teritorijalnih država i carstava, zbog čega su dotadašnji pokretači mediteranske ekonomije, gradovi-države, morali pronaći vlastiti model opstanka unutar novog odnosa centara moći. To je za stare mediteranske republike značilo potrebu repozicioniranja ne samo u odnosu na velike političke igrače već i na činjenicu pojačanog rivalstva između njih samih. Upravo se kroz tu prizmu mogu promatrati i mletačko-dubrovačke relacije 16. stoljeća, odnosno međusobne tenzije proizašle iz trajnog nastojanja negdašnjih monopolista da u novonastalim prilikama očuvaju što bolje ekonomske pozicije. Ujedno, to je za Dubrovčane značilo upregnuti sav svoj diplomatski potencijal. Involviranost unutar geopolitičkoga konteksta mediteranskog *cinquecenta*, malenu je istočnojadransku Republiku upućivalo na široku mrežu doista zamršenih odnosa te na istovremene relacije s tolikim brojem relevantnih političkih adresata na način kakvog do tada još nisu iskusili. Konačno, ishod će se pokazati ne samo krunom diplomatskog manevriranja sazdanog na iskustvu prethodnih stoljeća već će biti i odraz specifičnih uvjetovanosti ranonovovjekovnog Mediterana. Fizički prostor Sredozemlja tijekom ranonovovjekovlja činio je tampon-zonu dvaju suprotstavljenih carstava pa i antagonističkih civilizacija. Istovremeno, predstavljao je i ostvarenje posebnoga duhovnog ozračja koje je unatoč čestim razdobljima konfrontacije, čitav Mediteran činilo i susretištem koje je uspijevalo iznijeti izuzetnu razinu ekonomske i kulturalne razmjene. Upravo je dvojaki identitet Dubrovnika omogućio Republici ulogu tzv. transimperijalnog faktora, svrstavši je u specifičnu fenomenološku skupinu onih čimbenika koji su omogućili transfer robe, informacija i ostalih dobara, učinivši za potrebe većeg dijela sredozemnog kolaža, političke i konfesionalne granice znatno fleksibilnijim i propulzivnijim.

Literatura

- Biegman, N. H. (1967). *The Turco-Ragusan relationship according to the firmans of Murad III (1575-1595)*. Hague; Paris: Mouton.
- Braudel, F. (1992^a). *Igra razmjene. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*. Zagreb: August Cesarec.
- Braudel, F. (1992^b). *Vrijeme svijeta. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*. Zagreb: August Cesarec.
- Braudel, F. (1997). *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II*, 1. Zagreb: Antibarbarus.
- Braudel, F. (1998). *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II*, 2. Zagreb: Antibarbarus.
- Carr, M. (2015). "Papal Trade Licences, Italian Merchants, and Changing Perceptions

- of the Mamluks and Turkish Beyliks in the fourteenth Century." In G. Christ [et al.] (ed.), *Union and Separation. Diasporic Groups and Identities in the Eastern Mediterranean (1100-1800)* (pp. 453-460). Rim: Viella.
- Cozzi, G.; Knapton, Michael; Scarrabello, Giovanni. (2007). *Povijest Venecije*, II. Zagreb: Antibarbarus.
- Cvjetković, B. (1922). „Dubrovnik i Svete lige.” *Narodna starina*, 1/2, 125-145.
- Čoralić, L. (2004). *Venecija, Kraljica mora s lagunarnih sprudova*. Samobor: Meridijani.
- Ćirković, S. (1981). "The production of gold, silver and copper in the central parts of the Balkans from 13th to the 16th century." U H. Kellenbez (ed.), *Precious Metals in the Age of Expansion* (pp. 41-69). Stuttgart: Klett-Cotta.
- Ćirković, S. (1990). "Ragusa e il suo retroterra nel Medio Evo." U A. Di Vittorio (ed.), *Ragusa e il Mediterraneo: ruolo e funzioni de una repubblica marinara tra medioevo ed età moderna. Atti del convegno internazionale di studi, Bari, 21-22 ottobre 1988* (pp. 15-26). Bari: Cacucci.
- Darling, L. (2006). "Mediterranean Borderlands: Early English Merchants in the Levant." U Eugenia Kameli, Oktay Özel (ed.), *The Ottoman Empire: Myths, Realities and »Black Holes«* (pp. 173-189). Istanbul: The Isis Press.
- Di Vittorio, A. (1994). "Motivazioni economiche della neutralità di Ragusa nel Cinquecento." U A. Di Vittorio, S. Anselmi, P. Pierucci (ur.), *Ragusa (Dubrovnik): Una repubblica adriatica. Saggi di storia economica e finanziaria* (str. 25-56). Bologna: Monduzzi Editore.
- Dinić, M. (1955). *Za istoriju rudarstva u srednjovjekovnoj Srbiji i Bosni*, vol. 1. Beograd: Naučno delo.
- Dinić, M. (1962). *Za istoriju rudarstva u srednjovjekovnoj Srbiji i Bosni*, vol. 2. Beograd: Naučno delo.
- Foretić, Vinko. (1980^a). *Povijest Dubrovnika do 1808.*, I. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Foretić, V. (1980^b). *Povijest Dubrovnika do 1808.*, II. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- García Hernán, E. (2012). "The Holy See, the Spanish Monarchy, and Safavid Persia in the 16th Century." U Willem Floor, Edmund Herzig (ed.), *Iran and the World in the Safavid Age (181-206)*. London; New York: I. B. Tauris.
- Gürkan, E. S. (2010). "The centre and the frontier: Ottoman cooperation with the North African corsairs in the sixteenth century." *Turkish Historical Review*, 1, 125-163.
- Harris, R. (2006). *Povijest Dubrovnika*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Ivetić, E. (2014). *Un confine nel Mediterraneo. L'Adriatico orientale tra Italia e Slavia (1300-1900)*. Roma: Viella.
- Jačov, M. (2001). *L'Europa tra conquiste ottomane e leghe sante*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Janeković Römer, Z. (2003). *Višegradski ugovor temelj Dubrovačke Republike*. Zagreb: Golden marketing.
- Kovačević-Kojić, D. (1990). "Il commercio Raguseo di terraferma nel medio Evo." U A. Di Vittorio (ed.), *Ragusa e il Mediterraneo: ruolo e funzioni de una repubblica marinara tra medioevo ed età moderna. Atti del convegno internazionale di*

- studi, Bari, 21-22 ottobre 1988* (pp. 61–78). Bari: Cacucci.
- Krasić, S. (1998). „Dubrovačka Republika i diplomatsko umijeće čuvanja neutralnosti u međunarodnim sukobima.” U M. Granić [et al.] (ur.), *Zbornik Diplomatske akademije* 3 (str. 69–97). Zagreb: Diplomatska akademija, Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske.
- Krekić, B. (1956). *Dubrovnik i Levant 1280-1460*. Beograd: Naučno delo.
- Krekić, B. (1980). *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the late middle ages*. London: Variorum Reprints.
- Kunčević, L. (2013). Janus-faced Sovereignty: The International Status of the Ragusan Republic in the Early Modern Period. U Gábor Kármán, Lovro Kunčević (ed.), *The European Tributary States of the Ottoman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* (91–122). Leiden; Boston: Brill.
- Kumrular, Ö. (2011). „Dubrovnik, izvor obavijesti između Istoka i Zapada (Dubrovnik, Mletci, Visoka Porta).” U Mirjana Polić Bobić, (ur.), *Tajna diplomacija u Dubrovniku u XVI. stoljeću* (str. 38–49). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Lane, F. C. (2007). *Povijest Mletačke Republike*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lučić, Josip. (1994). „Dubrovnik u očekivanju dolaska pape Pija II (1464).” U Želimir Puljić (ur.), *Vatikan i Dubrovnik* (str. 25–46). Dubrovnik: Biskupski ordinarijat Dubrovnik.
- Miller, P. N. (2015). *Peiresc's Mediterranean World*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- Miović, V. (2003). *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*. Dubrovnik; Zagreb: HAZU Zavod za povijesne znanosti.
- Moroni, M. (2011). *L'impero di San Biago. Ragusa e i commerci balcanici dopo la conquista turca (1521-1620)*. Bologna: Il Mulino.
- Partner, P. (1997). *Il Dio degli eserciti. Islam e Cristianesimo: le guerre sante*. Torino: Giulio Einaudi editore.
- Procacci, G.. (1996). *Povijest Talijana*. Zagreb: Barbat.
- Popović, T. (1973). *Turska i Dubrovnik u XVI veku*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Raukar, T. (1997). *Hrvatsko srednjovjekovlje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ricci, G. (2013). „Alessandro VI fra Carlo VIII e Bayazid.” U Maria Antonietta Visceglia (ed.), *Papato e politica internazionale nella prima età moderna* (pp. 405–418). Roma: Viella, 2013.
- Van Gelder, M.; Krstić, T. (2015). „Introduction: Cross-Confessional Diplomacy and Diplomatic Intermediaries in the Early Modern Mediterranean.” *Journal of Early Modern History*, 19, 93–105.
- Varezić, N. (2018). „Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu.” *Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća*. Zagreb; Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
- Vojnović, L. (1898). *Dubrovnik i Osmansko Carstvo*. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- Vojnović, L. (1912). „Aleksandrijsko pitanje (1572.–1579.)” U L. Vojnović, *Književni časovi* (str. 83–123). Zagreb: Knjižara M. Breyer.

Neobjavljeni izvori

Archivio Segreto Vaticano, *Fondo Pio*, vol. 107, *Segretaria di Stato, Venezia*, vol. 8, 9
Državni arhiv u Dubrovniku, *Lettere e Commissioni di Levante*, sv. 31, 33, 34

Objavljeni izvori

Gelcich, József; Thallóczy, Lajos (ed.) (1887). *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum Regno Hungariae*. Budapest: A. M. T. Akadémia Tört. Bizottsága.

THE DUBROVNIK REPUBLIC AND THE LEVANT IN THE 16TH CENTURY: DISPUTE OVER ALEXANDRIA

Abstract

The Republic of Dubrovnik is a unique phenomenon not only in the history of the eastern Adriatic but also in the broader Mediterranean context. The international position of Dubrovnik over the centuries needs to be considered in the context of often very intricate relations and policies of those powers whose dynamic interdependencies, each in their own way, touched and shaped the position of the Republic, equally within the Adriatic-Mediterranean, as well as within a geopolitical framework that includes South-Eastern Europe. The paper deals with the positions of the Dubrovnik Republic and the Levant within the context of the truly turbulent 16th century. In spite of the defined conditions that came from the Dubrovnik vassal status within the Ottoman Empire, additional diplomatic effort was needed to maintain the crucially important trade positions in this part of the Mediterranean, which was disturbed by the new geopolitical constellation of the 16th century.

Key words: the Republic of Dubrovnik, Ottoman Empire, France, Alexandria, trans-confessional diplomacy, trans-imperial subjects